

astal tiš riba friš

Slobodan Tišma
ŽIVOT PESNIKA
political nigredo

Arte povera produkcija

Nomen est omen

Tek relativizacijom na planu naracije i identiteta mogućom postaje i demokratizacija u realno-političkom smislu.

Ana Tomčić (Ante Tomić)

Možda je Frančeska Petrarka nesretna bila zbog kave.

Upozorenje:

Pisac treba da piše i priča, a ne da od svog života stvara priču. Oni koji to čine greše prema sebi ali i prema *istini*. (kurziv, S. T.)

Ivo Andrić (Znakovi pored puta)

Misliš da si kod svoje kuće, a gde je to?

Književnost je apsolutno nedovoljna, ona je neka vrsta nezrelosti, pogotovo proza. Ako neko piše roman, kada je već zašao u sedamdesete godine svoga života, to je za žaljenje, jednostavno, nije sazreo kao ličnost i nalazi se u gadnim problemima. Možda se još može prihvatiti pisanje pesama, tzv. poezije, ali bavljenje prozom, trivijalnim pričama, problemima svakodnevice... istorijom? Danas se mnogi ljudi bave pisanjem, pre svega proze, iz vrlo sumnjivih razloga i zbog toga je književnost iscrpljena, književni prostor je stravično prezasićen, da ne rečem zagađen, ne može se nešto napisati a da to niste već videli u nekom romanu. Neko će reći: Pa dobro, ali to je uvek drugačije, stvaranje razlike, ponavljanje ali na nov način i samim tim to ima smisla. Međutim, ponavljanje, tj. linearno pomeranje, kao večito vraćanje sličnog, ima svoj potencijal do izvesne mere, preko toga sve postaje dosadno i besmisleno, što se najčešće i dešava. Naravno, to je i zbog toga što je lepa književnost veoma stara intelektualna disciplina, mnogo toga se naslagalo od antike do danas. Ipak, ništa ne može prevazići svežinu Homerove *Odiseje*, dašak morski. A svežina je sve, živimo, tj. pišemo, tj. čitamo, da bismo osetili svežinu, mladost trenutka. Pisanje je samo iznalaženje puteva ka zadovoljstvu, razne strategije su na raspolaganju kako bi se ostvario užitak, ali to uopšte nije jednostavno i najčešće je bezuspešno.

Ali šta ćemo sa pesničkom prozom? Nema više velikih romana-poema poput *Ullisa* ili *U traganju za izgubljenim vremenom*. Kažu da je Karl Uve Knausgor novi Prust?

Pisati autobiografiju ili dnevnik je vrhunac oholosti, sam vrh individualnog ludila. Onaj koji to radi verovatno smatra da je njegov život sam po sebi nešto jako značajno, nešto što treba da bude zabeleženo i tako sačuvano za budućnost. Ops! Za budućnost ili za prošlost? Ili treba da bude sačuvano od zaborava baš kao nešto beznačajno, nešto najbeznačajnije, najprezrenije? Trag profanosti, trag običnosti... kao neki kašalj na ve-ce šolji, podrigivanje ili prdež u kuhinji.

ŽIVOT PESNIKA

Political nigredo

Nur Narr, nur Dichter

KAD GOD mi padne na pamet Pavlova ulica, stvorim je uvek u zimu, pod snegom, nikada u proleće ili leto, kao da se osim zime druga godišnja doba i nisu tamo pojavljivala. Istina je da je u toj ulici bilo malo prirode, zelenila gotovo da i nije bilo, nijednog drveta, bila je to gola ulica, pusta, ružne kuće, možda dve ili tri u pseudo art & deco stilu. I dan-danas je takva. Kuća u kojoj sam živeo sa roditeljima i mlađom sestrom nije potpadala ni pod kakav arhitektonski stil ili možda je to bio stil geometrijske apstrakcije, ako tako nešto uopšte postoji. Dvospratnica je imala oblik kocke sa erkerima koji su se uzdizali iznad ulice. Terasa su se nalazile sa unutrašnje strane i gledale su na dvorištanice, u koje se moglo doći samo kroz podrum. Nije to bio neki prostor pogodan za dečje igre, tako da smo slobodno vreme uglavnom provodili na ulici. Iako su posle neke kuće srušene, i izgrađene su nove, još ružnije od prethodnih, ništa se nije promenilo, ostala je to stara Pavlova ulica. Romi, koji su ranije stanovali u dvorišnim stanovima, sada me dok prolazim ulicom, gledaju odgore, sa terasa novosagrađenih nakaza, pljuckajući ljuške semenki suncokreta, po mojoj glavi. Kada bi pao sneg, dva ili tri dana, bilo bi sve lepo belo, a onda bi se zaprljalo, sneg bi se skoreo i posiveo, uhvatila bi se ledena kora po kojoj smo se do iznemoglosti šličugali ja i moja sestra Natalija. U to vreme gradski saobraćaj je bio slab, automobila skoro da i nije bilo, možda poneki kamion. Imali smo šličuge, tzv. gvinterice, koje su ku-

pljene u jednom komisionu, u ulici JNA, današnja Jevrejska ulica. Na gojzerice, duboke cipele, sa debelim đonom, šličuge su se kačile i zašrafljivale malim metalnim ključem. Svako sumračno poslepodne lomili smo gležnjeve, ledena kora po kojoj smo se šličugali bila je neravna, puna izbočina i udubina, ali mi nismo marili. Kada bismo se posle popeli u stan, dok sam večerao, gležnjevi su me boleli, postavljao sam sebi filozofsko pitanje: Zašto je šličuganje lepo, zašto uživam u šličuganju, pored sve muke. Naravno, nisam imao odgovor, ali sam znao da ću se i sutra šličugati. Jednog dana, jedne zime, pedesete godine prošlog veka su u pitanju, dogovorio sam se sa nekim dečacima iz komšiluka da idemo na skijanje na Popovicu. Popovica je prva padina Fruške gore, odmah iznad Sremske Kamenice. Dobio sam skije od jednog komšije, ali one nisu imale vezove, morao sam sam da ih napravim. Našao sam u špajzu stare očeve kožne kaiševe, pomoću kojih sam nešto nabudžio. Bila je subota, skupili smo se nas petoro-šestoro iz ulice, i krenuli autobusom do Sremske Kamenice. Sa nama su bili i dvojica braće Vranešević, koji su stanovali u ulici Braće Ribnikar. Posle smo nastavili peške prema Popovici, tamo je postojao nekakav planinarski dom, gde se moglo i prenoćiti. Otprilike, negde na pola puta, snežne padine su nas mamile i društvo je odlučilo da započne skijanje. Svi su imali odlične skije, a i ovo im nije bilo prvi put da se skijaju, kao meni. Mlađi od dvojice braće Vranešević, Mladen, posebno se isticao, pravio je tzv. kristijanije, spuštajući se niz padinu, izgledalo je vrlo efektivno. Ja sam samo zijao, namestio sam skije i krenuo niz padinu, ali vezovi su se brzo otkačili i skije su odletele bez skijaša. Bilo je jasno da od mog skijanja neće biti ništa. Dok su oni tako jezdili niz padinu, ja sam samo stajao sa strane i posmatrao, postalo mi je

hladno, bio sam prilično lako obučen. Posle jednog ili dva sata, drugari su završili probu, rekli su mi da oni idu do planinarskog doma, naravno na skijama i da ja neću moći peške da ih pratim. Imali su nameru da prenoće u domu. Ostao sam sam. Već se spuštao sumrak. Cupkao sam i razmišljao šta da radim. Da li sam u toj belini znao kako ću doći do Sremske Kamenice, tj. do autobuske stanice? Odjednom na stotinak metara od mene pojavio se neki pas, vučjak, posmatrao me je. Iako, možda je to bio šakal ili čak vuk. U potrazi za hranom, zimi su vukovi iz Bosne dolazili i do Fruške gore. Nisam baš bio ljubitelj pasa, da ne kažem da sam imao blagi strah od tih životinja. Još u ranom detinjstvu mi se uvek činilo kao da je svaki pas, u stvari, neki prurušeni maskirani čovek. Us paničeno sam ponovo namestio skije i spustio se niz padinu. Dobro sam se držao nekih pedeset metara, a onda su vezovi opet popustili i skije su odletele u šiprag, a ja sam ostao u snegu do pojasa. Stajao sam tako i cvokotao, što od zime, što od straha. Morao sam nekako pokupiti skije koje su bile zadenuete u grane jednog drveta. Nevoljno sam krenuo da se probijam kroz nanose koji su bili čas dublji, čas plići i uspeo sam najzad da dođem do skija. Kada sam se okrenuo, gore, na vrhu padine, više nije bilo psa, odlučio sam da se vratim. Sada sam skije koristio kao vesla i nekako sam uspeo da se ispnem na vrh. Spustila se noć, nigde živa stvora, ali iz mraka kao da sam čuo glasove. Uskoro su se pojavila četiri nepoznata mladića na skijama, gledali su me. Kada su mi prišli, upitao sam ih da li bih mogao sa njima do Kamenice. Jedan mi je odgovorio da mogu ali da nije siguran da ću moći peške da ih pratim. Rekao sam im da sam spreman da trčim ako treba. On je opet dodao: Pa pokušaj. Putić je bio prilično utaban tako da sam mogao da ih pratim trčeći, bar to je bilo izvodljivo

neko vreme. Bio sam već na izmaku snaga, kada se jedan mladić zaustavio, skinuo je skije i krenu sa mnom, peške. Laknulo mi je. Posle pola sata, bili smo u Kamenici, tj. na autobuskoj stanici za Novi Sad. Uskoro je došao autobus. Kada sam najzad stigao kući, odmah sam seo za sto, zevao sam, san mi je padao na oči, ali bio sam stravično gladan. Mama mi je dala nešto što je ostalo od ručka, pitala me je: Kako je bilo? Odgovorio sam: Odlično.

KADA SMO se vratili iz Beograda u Novi Sad, otac je zapravo, po kazni dobio taj stan u Pavlovoj ulici. S obzirom na njegov položaj, bio je on predsednik suda, trebalo je da stanujemo u nekom ekskluzivnom kraju grada, na primer, u ulici Vase Stajića ili Sonje Marinković, gde su stanovali tzv. gradski funkcioneri, ali on nije imao taj status, on je bio samo državni službenik obeležen partijskom kaznom pred isključenje. Iako je Pavlova ulica bila u najužem centru, nije to bila neka jako poželjna lokacija. Pomešali smo se sa nižim opštinskim činovnicima, podoficirima, zanatlijama i prosvetnim radnicima, učiteljima i nastavnicima osnovnih i srednjih škola. Otac se osećao poniženim i to je bio razlog njegove nervoze i nekih ne baš lepih postupaka. Pedesetih godina posledice rata su još uvek bile veoma приметne. Šta je desetak godina? Ništa, dok si rekao piksla. Pre rata taj kraj oko Futoške pijace bio je nastanjen najviše jevrejskim življem, zatim Nemcima i Mađarima, takođe bilo je tu dosta i romskih porodica koje su živеле, uglavnom, u dvoriš-

nim stanovima. Kada smo se uselili, pokušavali smo da ustanovimo ko je pre nas živio u tom stanu na prvom spratu, u kući broj 1, odmah iza prodavnice Mlinotehne koja je bila na samom uglu Pavlove i Futoške ulice. Zatekli smo kompletno pokućstvo. Očigledno je bilo da su stanari u velikoj žurbi napustili stan. Zaključili smo da je to morala biti neka nemačka porodica. Iako, mogao je to biti stan neke jevrejske porodice koja je odvedena u logor i ti ljudi nisu bili u prilici da bilo šta ponesu sa sobom. Ipak u stanu nismo zatekli neke simboličke predmete, na primer, neku menoru ili bilo šta slično, koji bi ukazivali da je tu živela jevrejska porodica. Kuća je imala i podrumski stan, prozori su bili u visini trotoara. U njemu su živeli dvoje starih Nemaca, muž i žena, predratni domari kuće. Nisu pobjegli, bili su prestari, deda je imao preko devedeset, nije mogao da stoji na nogama i ruke su mu se tresle. Baba je pak bila drčna, još uvek držeća, imala je riđu kovrdžavu kosu i zelene urokljive oči, nekada je nas decu vitlala metlom i opasno psovala. Naročito ju je nerviralo zviždanje, vikala bi: Šta viždiš, šta viždiš? A zatim bi poletela metla.

OTAC JE bio veliki ljubitelj opere. Naviku da ide na operске predstave stekao je još pre rata, kada je studirao u Beogradu. Jednom mi je pričao kako je kao student slušao i gledao u Narodnom pozorištu, čuvenog ruskog basa Fjodora Šaljapina. Bio je šok kada se pojavio na sceni, svi su očekivali nekog grmalja, a ugledali su malog čoveka iz koga je izlazio neverovatno

snažan glas. Svake subote smo išli u Srpsko narodno pozorište, koje je u to vreme bilo preko puta od tenis-placa koji se nalazio u Dunavskom parku, u zgradi bivšeg Sokolskog doma. Repertoar je bio uglavnom italijanski, najčešće Verdi, ali i Pučini ili Pjetro Maskanji, *Travijata*, *Toska*, *Kavalerija rustikana*. Dirigent je bio Italijan Gaetano Čila. Viđao sam ga često na ulici: izrazito crn, obučen u crno odelo, uvek je išao sam i nešto govorio na italijanskom, tj. na napolitanskom narečju, rođeni Napolitanac. Bio je oženjen glumicom Ljubicom Ravasi, prvakinjom Srpskog narodnog pozorišta. Naravno, nisu to bila vrhunska izvođenja ali *Toska* je *Toska*, vrhunska umetnost se uvek dobro drži, ne povlači se i ako orkestar nije baš najbolji, i ako su pevači slabiji. Otac je posle imao običaj da se zatvori u devojačku sobicu, koja je bila iza kuhinje i da peva arije iz tih opera koje su inače sve izvođene na srpskohrvatskom jeziku. Sećam se da je najčešće pevao ariju Kavaradosija iz *Toske*, ono: *Zvezde na nebu su sjale*. Valjda ga se taj lik Kavaradosija najviše doimao s obzirom da je politički bio sjeban, zapravo, streljan u simboličkom smislu. Stravično je falširao ali ipak sam prepoznalo o čemu se radi. Čini mi se da sam jednom kroz odškrinuta vrata video kako maramicom briše suze. Bilo me je uvek sramota pri pomisli da ga možda neko čuje iz komšiluka.

IZRAZITO BELOPUT, sa plavim očima i plavom kosom, iako, ja ga znam samo kao ćelavca, sa tek malo kose iza ušiju. Beloputost je dolazila od ukrajinskog

porekla. Kijački su svi bili plavokosi, otac je bio na svoju majku Nataliju. Tišme su pak bili oniži rastom, koščati, crnpurasti, pravi Mediteranci. Takav je bio očevo stric Stevan koga se sećam. Otac je pokupio od njih samo mali rast, bio je visok oko 160 santimetara. Inače, uvek je bio bolestan, hronični bubrežni bolesnik, imao je kamen u bubregu, to je verovatno zaradio u ratu, u Bosni su se hranili samo palentom, poznato je da je kukuruz najnekvalitetnija žitarica. Mučile su ga svakodnevene migrene a povremeno je imao napade bubrežnog kamenca, koji su bili nepodnošljivi. Čim bi počeo napad, mama bi telefonom zvala očevog prijatelja doktora Čakovca koji je stanovao u Tanurdžićevoj palati. Za desetak minuta bio bi na vratima našeg stana: mali čovek sa riđom jarećom bradicom i lekarском tašnom. Odmah bi ocu zviznuo injekciju morfijuma i rekao mami: Sada ga samo pustite da spava. Čuo sam kako otac šapuće: Koje blaženstvo! Bol je odlazio i osećao je veliko olakšanje. Kasnije je počeo da uzima Pfizerov antibiotik sigmamicin, pio je to stalno, trovao se, tako je sprečavao upalu mokraćnih kanala. Na sve strane, po celom stanu bile su prazne flašice sa prozirnim svetloplavim plastičnim zatvaračima.

SEĆAM SE očevog jutarnjeg oblačenja pantalona, ustajao je kasno, u sud je obično odlazio oko podne, kao predsednik nije morao nikom da polaže račune. Ja bih već uveliko špartao stanom. Video bih ga kako onako mali promašuje nogavice, nekoliko puta, ronio je, padao na glavu, kao da je pijan, očigledno je imao

problema sa ravnotežom. Najčešće je oblačio svetlosivo lister odelo, belu puplinsku košulja i vezivao bordo kravatu sa sitnim svetlozelenim aplikacijama. Svežina te slike drma me i dan-danas. Inače, otac nije zahtevao od sudija da dolaze rano na posao, imao je vrlo liberalna shvatanja, govorio je: Ne interesuje me kada ćete da dođete na posao, bitno je samo da ste završili predmet na vreme. Valjda zbog toga, bio je omiljen kao šef, svi su ga voleli. U to vreme, pedesetih godina, Okružni privredni sud nalazio se u zgradi današnjeg Vojvođanskog muzeja, u Dunavskoj ulici, preko puta od Dunavskog parka. U začelju zgrade, nalazio se Gradski zatvor, čiji su prozori, pokriveni rešetkama, gledali na Riblju pijacu. Šezdesetih godina, sud je premešten u zgradu Trgovačke omladine, na Bulevaru Maršala Tita, preko puta od Banovine, u prizemlju zgrade se nalazila apoteka gde je otac na recept podizao one silne flašice Pfizerovog sigmamicina. U detinjstvu, kada je imao šarlah, morao je da se izbori sam sa tom strašnom bolešću, bez pomoći antibiotika, njegov stariji brat na žalost nije uspeo. Ali posledice su ipak bile teške, moguće je da mu je baš šarlah oštetio bubrege. Sada je zahvaljujući pronalazaču antibiotika, Flemingu, mogao da odlaže operaciju u nedogled.

KAKAV JE smisao, kakva je potreba za opisom fizičkog izgleda nekog lika u nekom romanu? Ne znam, da bi se ustanovio stereotip, nešto lako prepoznatljivo, ili da bismo prikazali neku karakteristiku koja odudara, koja ga izuzima, koja narušava stereotip. Ili na osnovu

spoljašnjeg izgleda da bismo naslutili neku psihološku osobinu? Ništa u očevom izgledu nije ukazivalo na presudnu crtu u njegovom karakteru, a to je, da je imao, što bi se reklo, kratak fitilj. Bio je dobar, ali umeo je da plane, a onda je bilo bolje biti podalje od njega. To pretvaranje, iz jedne krajnosti u drugu, bilo je strašno, iza lica dobričine iznenada se pojavljivalo lice nezgodnog, zajebanog čoveka. Ipak, da li je postojalo nešto posebno u njegovom fizičkom izgledu? Bio je blago kosook, što je govorilo da ima kozačke krvi s obzirom na ukrajinsko poreklo, a poznata je violentnost kozačkog temperamenta. Kakav je bio Griša u romanu *Tihi Don*? Sabljom je rascopao glavu austrougarskom vojniku koji je ležao polumrtav. Posle se kajao. Na primer, da je taj austrougarski vojnik bio moj deda Florijan. A otac je bio Griša, kozak, mali ali žestok, živa vatra. Kada ga uhvati hujica, mogao je biti pred njim sam Bog-otac, ne bi se zaustavio. Inače, bio je nagomaban latinskim poslovicama koje je ispaljivao u određenim situacijama i koje su bile upućivane pre svega meni kao neka vrsta moralne pouke. To je postalo posebno aktuelno kada sam u gimnaziji počeo da učim latinski. Sećam se da je njegova omiljena poslovice bila: *Se ipsum vincere maxima victoria est!* On je shvatao ovu mudrost u smislu ličnog ograničenja i prilagođavanja drugom, dakle, ona je pre svega imala moralno opravdanje, iako se on sam nije uvek ponašao u skladu sa njom, ili možda jeste. Ja sam vrlo brzo, već u gimnaziji, otkrio njen dublji smisao, a to je da je pobediti samog sebe, zapravo, najdublje egzistencijalno iskustvo, ukidanje samog sebe, poništavanje sopstva je nešto najviše što može da se učini, u tome je najveća moć, pobediti sebe zbog sebe a ne zbog drugoga. Unutrašnji polemos, rat sa samim sobom. Svaki dan odneti malu pobedu nad samim sobom je najdra-

gocenije iskustvo, to je tvrdio i Fridrih Niče. Naravno, do konačne pobjede, velike pobjede, ma šta to bilo! Ili poraza? U svakom slučaju, do konačnog mira.

IPAK, MISLIM da deskripcija više nije interesantna. Mnogo je intrigantnije reći za neki lik da je neupadljiv, srednjeg rasta, srednjih godina, uvek u sivom odelu, ćutljiv. Kakve su njegove namere, kakva je njegova uloga? Šta očekivati od njega. Da li on može da nas iznenadi? Ko je on? Robert Valzer?